

Spolufinancovaný
Európskou úniou

PROGRAM
SLOVENSKO

MINISTERSTVO
PRÁCE, SOCIÁLNYCH
VECÍ A RODINY
SLOVENSKEJ REPUBLIKY

Zbor väzenskej
a justičnej stráže

MINISTERSTVO
SPRAVODLIVOSTI
SLOVENSKEJ REPUBLIKY

ŠANCA
NA NÁVRAT

ŠANCA NA NÁVRAT

**Multifaktoriálny resocializačný a výchovný vzdelávací
program v probácii**

(Dôvodová správa)

Šanca na návrat 2

(Ed.)

Ministerstvo spravodlivosti Slovenskej republiky, Národný projekt Šanca na návrat 2

Bratislava 2025

Editorská činnosť:

PhDr. Oliver Lakošík

Autorský kolektív:

PhDr. Alena Gulánová, PhD.

Mgr. Pavol Kováč

PhDr. Oliver Lakošík

Všetky práva vyhradené. Toto dielo ani žiadnu jeho časť nemožno reprodukovat' bez súhlasu majiteľov práv.

© Ministerstvo spravodlivosti Slovenskej republiky, národný projekt Šanca na návrat 2, 2025

www.sancanavrat.sk

Úvod

Jeden zo záverov, resp. odporúčaní vstupnej analýzy k modifikácii resocializačných a výchovných vzdelávacích programov v probácii znel, že z pohľadu dát vstupnej analýzy a probačnej praxe považujeme za efektívne modifikovať i Základný resocializačný a výchovný vzdelávací program.

„Tento program má preventívno-informačný charakter. Jeho najdôležitejšou črtou je multifaktoriálnosť, teda schopnosť pokryť viac rizík a potrieb odsúdených osôb prostredníctvom viacerých modulov.“ (Gulánová A., Lakoščík O., Kováč P., 2024, s. 55)

V rámci procesu adaptácie programu boli identifikované a zvolené konkrétne moduly, ktorých zaradenie vychádza z nasledujúceho odborného zdôvodnenia vzhľadom na obsahovú stratégiu a celkový rozsah programu.

Význam jednotlivých modulov

Sebapoznanie pomáha človeku pochopiť vlastné emócie, motivácie, hodnoty a vzorce správania, čo je základným predpokladom zmeny nežiadúcich návykov a prijatia zodpovednosti za svoje činy. Dianiška, G., Strémy T., Vráblová M. a kol. (2022, str. 122) poukazujú na pokus o psychologickú typológiu páchatel'ov trestnej činnosti. Podľa uvedeného osobnosť páchatel'ov trestnej činnosti charakterizuje a do istej miery odlišuje od bežnej populácie:

- sklon k bezodkladnému uspokojovaniu potrieb,
- sklon k subjektivizácii a relativizácii morálnych a právnych noriem (výrazne egocentrické zameranie),
- pozmenené motivačné pochody v rozličnej podobe, ako napr. impulzívne správanie, ktoré je dôsledkom preskočenia niektorých fáz rozhodovania, nefungujúce vnútorné zábrany a pod.

Akým spôsobom môže teda práca so sebapoznaním vplývať, ako preventívny faktor vo vzťahu k páchaniu trestnej činnosti?

Reflexia a uvedomenie si dôvodov, motívov vlastného správania pomáha jednotlivcom pochopiť, prečo konali určitým spôsobom, či už to bolo pod vplyvom frustrácie, afektu, hnevu, prípadne, či ich protispoločenské konanie bolo ovplyvnené túžbou neodkladne uspokojiť niektorú zo svojich potrieb. Uvedomenie si týchto faktorov je dôležitým krokom k možnej pozitívnej zmene. S lepšou úrovňou sebapoznania prichádza aj schopnosť efektívnejšie zvládať stres a negatívne emócie, ako aj vyššia úroveň sebakontroly.

Rozvojom sociálnych zručností a empatie sa znižuje pravdepodobnosť takeého správania, ktoré ubližuje iným a je základným predpokladom zlepšenia interpersonálnych vzťahov. Človek, ktorý pozná sám seba a rozumie následkom svojho správania, je motivovanejší k pozitívnej zmene a k tomu, aby sa v budúcnosti vyhol kriminálnemu správaniu. V neposlednom rade umožňuje sebapoznanie jednotlivcom budovať pozitívnu identitu, posilňuje sebaúctu a poskytuje základ pre vytvorenie nových, konštruktívnych životných cieľov a hodnôt.

Tematicky a logicky na sebapoznanie úzko nadväzuje modul **sociálna komunikácia**. Sociálna komunikácia je kľúčová pre fungovanie jednotlivca aj spoločnosti, pretože ovplyvňuje naše vzťahy, spoluprácu a emocionálnu pohodu. Herényiová, G. - Martinčeková, I. (2015, s.6) opisujú sociálnu komunikáciu takto: „*Sociálna komunikácia, t. j. komunikácia medzi ľuďmi sa považuje za špecifický druh komunikácie, v procese ktorého dochádza k vzájomnému dorozumievaniu ľudí, výmene názorov, postojov, oznamovaniu vlastného prežívania danej situácie i vzťahu k účastníkom komunikácie.*“

Sociálna komunikácia ovplyvňuje kvalitu života, kvalitu vzťahov a Herényiová, G. - Martinčeková, I. (2015, s.5) dodávajú „Komunikácie výrazne ovplyvňuje výsledok sociálneho kontaktu.“

Komunikačné zručnosti, ktoré sú súčasťou sociálnej komunikácie, aplikujeme v dennom styku s ľuďmi, v zamestnaní i v niektorých povolaniach. Herényiová, G. - Martinčeková, I. (2015) spomínajú, že väčšinou sme spokojní so svojimi komunikačnými zručnosťami a nemáme potrebu si ich zlepšovať. Napriek tomu, že počas komunikácie zažívame konflikty a nedorozumenia, nezamýšľame sa nad svojim podielom na nich.

Väzbu medzi rizikami odsúdených osôb a komunikáciou zachytil Tinka, J. (2014) vo svojej teoretickej štúdii „Riziká vyvolané asimiláciou s abnormálnym sociálnym prostredím a determinované komunikačnými stereotypmi medzi odsúdenými ako faktormi sociálnej pseudonivelizácie“, kde uviedol, že „Abnormalita sociálneho prostredia odsúdených nie je však daná len izoláciou tejto sociálnej skupiny, ale vo veľkej miere aj sociálnou interakciou, osobitne komunikáciou medzi členmi skupiny v jej vnútri.“ V štúdii dlhodobým empirickým pozorovaním na základe sociolingvistických princípov skúmal interpersonálnu komunikáciu odsúdených za účelom odkryť komunikačné stereotypy odsúdených, poukázať na potenciál vo vzťahu k eliminácii rizík negatívnych dopadov väzenského prostredia na formovanie osobnosti, tiež upozornil, že „Ignorovanie rizík, vyvolaných asimiláciou odsúdených s abnormálnym prostredím, determinovaných komunikačnými stereotypmi v spojitosti so sociálnou pseudonivelizáciou významne znižuje hodnotu reedukačnej činnosti, relativizuje jej zmysel a redukuje účel trestu, len na jeho preventívnu zložku.“ Tak ako komunikačné stereotypy väznených osôb ovplyvňujú reedukáciu a riziká, tak isto komunikačné stereotypy osôb v probácii majú vplyv na účel resocializačných a výchovných vzdelávacích programov realizovaných v probácii.

Komunikácia okrem prenosu informácií zohráva dôležitú úlohu v sociálnych vzťahoch, v sebaujasnení, v sebaopoznaní pričom Schavel, M. – Oláh, M. (2010, s.193) poukazujú na to, že „Problémy v komunikácii sú tiež späté s poruchou sebahodnotenia a hodnotenia druhých.“ Laca (2010, s.42) in Schavel, M. – Oláh, M. dopĺňa „V patológii sa s poruchami komunikácie ruka v ruke objavuje nedostatok sebavedomia, sprevádzaný často prítomným pocitom obroznenia.“ Problémová komunikácia spôsobená napr. neadekvátnym hodnotením komunikanta, nepresnou interpretáciou, vedie k narušeniu empatie, spolupráce, konfliktom.

„Komunikácia reguluje naše konanie a správanie, ovplyvňuje náš výkon, modifikuje celkový pohľad na náš život i na spoločnosť.“ tvrdí Nosková, I. (2019, s. 4) s odkazom na uvedené má modul „Sociálna komunikácia svoje opodstatnené miesto i v multifaktoriálnom resocializačnom a výchovnom vzdelávacom programe, ktorý svojim obsahom rozvíja zručnosti v sociálnej komunikácii u odsúdených osôb v probácii.

Finančná gramotnosť, ako modul multifaktoriálneho resocializačného programu je jedným z vyústení vstupnej analýzy k modifikácii resocializačných a výchovných vzdelávacích programov v probácii. Na jej základe by bolo z 880 indikovaných odsúdených osôb, 175 odsúdených osôb zaradených do špecializovaného resocializačného a výchovného vzdelávacieho programu (ďalej len „ŠRaVVP“) „Finančná gramotnosť“, pričom indikátory pre zaradenie odsúdeného do uvedeného ŠRaVVP boli silné a stredne silné.

Finančná gramotnosť a kriminalita spolu úzko súvisia a ich spoločným menovateľom býva sociálna vylúčenosť. Ľudia s nízkou finančnou gramotnosťou často nezvládajú svoje výdavky, čo vedie k exekúciám. Vstupujú do nevýhodných úverov, nevedia využívať zákonné nástroje ochrany alebo žijú v dlhových pasciach. Ľudia, ktorí sa ocitnú v sociálnom vylúčení, čelia znevýhodneniu v prístupe k vzdelaniu, práci, bývaniu a zdravotnej starostlivosti. To vytvára tlak a motívy na trestnú činnosť, ako sú majetková kriminalita či už krádeže, podvody, neplatenie výživného a pod. alebo pôsobenie v nelegálnej ekonomike.

V roku 2019 predstavovala majetková kriminalita najrozšírenejší druh trestnej činnosti v Slovenskej republike, keď tvorila až 33,29 % z celkového počtu evidovaných trestných činov. „Z výskumu Inštitútu pre kriminológiu a sociálnu prevenciu nazvaného Účinnosť dohľadu u osôb podmienčne prepustených, uskutočneného v roku 2008 medzi pracovníkmi PMS ČR,

vyplývalo, že hlavnou príčinou recidívy sú finančné problémy.“ (Rozum a kol. In Štern, Ouředníčková, Doubravová, 2010, s. 196).

Cieľom tohto modulu multifaktoriálneho programu je zvýšenie povedomia klientov v základných oblastiach finančnej gramotnosti. Vedenie k zodpovednému finančnému správaniu. Identifikovanie základných problémov súvisiacich s financiami a poukázanie na možnosti ich riešení.

Zaradenie modulu **Zamestnanosť** do multifaktoriálneho resocializačného programu vyplýva zo vstupnej analýzy k modifikácii resocializačných a výchovných vzdelávacích programov v probácii. Indikátory pre zaradenie odsúdeného do ŠRaVVP „Zamestnanosť“ boli tiež silné a stredne silné. Z 880 indikovaných odsúdených osôb, by bolo 142 odsúdených osôb zaradených do ŠRaVVP „Zamestnanosť“. Pre porovnanie, do najpočetnejšieho ŠRaVVP, ktorým je „Finančná gramotnosť“, by bolo zaradených 175 odsúdených osôb.

Zamestnanie predstavuje jeden z hlavných priestorov spoločenskej integrácie jednotlivca. Je to spôsob, akým človek vytvára hodnoty a zároveň je na základe týchto hodnôt spoločensky hodnotený. Podľa Fedákovvej (2003) kvalita integrácie človeka do spoločnosti závisí od typu hodnôt, ktoré produkuje, a od miery, akou sú tieto hodnoty spoločensky akceptované a odmeňované. Ako uvádzajú Sopóci a Búzik (1995), zamestnanie nepredstavuje len zdroj ekonomického zabezpečenia, ale ovplyvňuje aj spoločenský status, medziľudské vzťahy a budovanie osobnej identity. Títo autori zdôrazňujú, že *„práca je činnosťou zameranou na uspokojovanie ľudských potrieb, ktorou sa vytvárajú materiálne i nemateriálne produkty, že má vždy sociálny charakter, vždy sa uskutočňuje v určitom sociálnom prostredí, v rámci určitej kultúry, že prináša množstvo sociálnych následkov a má množstvo väzieb s inými sociálnymi javmi.“* (Sopóci, Búzik, 1995, s. 114). Mátel, A. (2024) rozlišuje sedem dimenzií sociálneho vylúčenia s príslušnými sociálnymi indikátormi. Jednou z dimenzií sociálneho vylúčenia je i ekonomická dimenzia, pri ktorej sa uvádza ako indikátor, dlhodobá nezamestnanosť.

Nezamestnanosť je jednou z oblastí, ktoré vplyvajú na sociálne vylúčenie. Úlohou národného projektu „Šanca na návrat 2“ a k nemu prináležiacich aktivít, je zabrániť sociálnemu vylúčeniu marginalizovaných skupín ľudí, do ktorej patria i odsúdené osoby a zabezpečiť ich inklúziu. Vzdelávanie v oblasti zamestnania - príprava na pohovor, písanie životopisu či orientácia na trhu práce – im poskytuje praktické nástroje pre úspešné začlenenie sa po prepustení.

Okrem sociálneho rozmeru má práca aj významný psychologický aspekt. Ako uvádza Fedáková (2003), zamestnanie ovplyvňuje intelekt, emócie i celkový psychický stav jednotlivca. Strata zamestnania má výrazný dopad na život človeka – môže viesť k strate sebadôvery, rozvoju psychických ťažkostí a narušeniu schopnosti konštruktívne riešiť problémy. Nezamestnaní ľudia často reagujú na konfliktné situácie pasívne (stiahnutím sa) alebo naopak agresívne. V kontexte výkonu trestu a následnej resocializácie má zamestnanie kľúčovú preventívnu funkciu. Nezamestnanosť je významným rizikovým faktorom recidívy. Podľa štatistík približne 30 % až 45 % páchatel'ov rôznych trestných činov tvoria nezamestnaní recidivisti, pričom najvyšší podiel je v oblasti majetkovej kriminality.

Správa Európskej komisie (2011) podľa ktorej *„Odsúdené osoby, ktoré počas výkonu trestu absolvovali odborné a pracovné vzdelávanie, majú významne vyššiu pravdepodobnosť nájsť si zamestnanie a zostať na slobode.“* podporuje zaradenie modulu Zamestnanosť do Multifaktoriálneho resocializačného a výchovného vzdelávacieho programu v probácii.

Záver

Zistenia zo vstupnej analýzy, ako aj odborné poznatky z oblasti kriminológie, sociálnej práce a psychológie jednoznačne potvrdzujú opodstatnenosť a potrebu multifaktoriálne orientovaných resocializačných a výchovných vzdelávacích programov realizovaných v rámci probácie. Efektívna resocializácia odsúdených osôb si vyžaduje komplexný prístup, ktorý reflektuje rôznorodosť rizikových faktorov spojených s recidívou, akými sú nízka úroveň sebapoznania, deficit v sociálnej komunikácii, nedostatočná finančná gramotnosť či dlhodobá nezamestnanosť.

Jednotlivé moduly programu tvoria synergický celok, ktorý cielene reaguje na potreby odsúdených osôb a zároveň posilňuje ich schopnosť zodpovedného a zákonného fungovania v spoločnosti. Ich systematickým rozvíjaním sa zvyšuje šanca na úspešnú reintegráciu do spoločnosti, minimalizuje sa riziko opätovného páchania trestnej činnosti a prispieva sa k napĺňaniu účelu trestu – ochrane spoločnosti prostredníctvom pozitívnej zmeny v správaní jednotlivca.

Takto koncipovaný program nie je len nástrojom edukácie, ale aj prostriedkom obnovy dôstojnosti, zodpovednosti a sociálnych väzieb odsúdených osôb, čím napomáha vytvárať predpoklady pre ich plnohodnotný život na slobode.

Zoznam použitej literatúry:

Dianiška, G., Strémy T., Vráblová M. a kol. Kriminológia, Plzeň 2022. Aleš Čeněk , 413 s. ISBN 978-80-7380-891-4

Fedáková, D. 2003. Nezamestnaní a dôsledky nezamestnanosti. In Človek a spoločnosť. [online] Vol.6, No. 4, Dostupné na internete: <http://www.clovekaspolocnost.sk/jquery/pdf.php?gui=L8793A2YT3F1UAUFQMPSVSF>, ISSN 1335-3608

Gulánová A., Lakošík O., Kováč P., 2024, Vstupná analýza k modifikácii resocializačných a výchovných vzdelávacích programov v probácii Šanca na návrat 2, MSSR Bratislava

Heréniová, G. – Martinčeková, I. Rozvoj komunikačných zručností. Bratislava. Metodicko-pedagogické centrum v Bratislave. 2015. 48 s. ISBN 978-80-565-1010-0

Nosková, I. Umenie komunikácie. Bratislava. Metodicko-pedagogické centrum v Bratislave. 2019. 65 s. ISBN 978-80-565-1441-2

Schavel, M. – Oláh, M. Sociálne poradenstvo a komunikácia. Bratislava. Vysoká škola zdravotníctva a sociálnej práce sv. Alžbety. 2010. 218 s. ISBN 80-8068-487-1

Sopóci, J. – Búzik, B. 1995. Základy sociológie. Bratislava: Slovenské pedagogické Nakladateľstvo.124 s. ISBN 80-08-00042-2

Štern, P. – Ouředníčková, L. – Doubravová, D. 2010. Probace a mediace. Možnosti řešení trestných činů. Praha: Portál. 216 s. ISBN 978-80-7367-757-2

[https://communicationtoday.sk/rizika-vyvolane-asimilaciou-s-abnormalnym-socialnym-prostredim-a-determinovane-komunikacnymi-stereotypmi-medzi-odsudenymi-ako-faktormi-socialnej-pseudonivelizacie/diagnostikou \(vstupnými testami\) jednotlivých modulov](https://communicationtoday.sk/rizika-vyvolane-asimilaciou-s-abnormalnym-socialnym-prostredim-a-determinovane-komunikacnymi-stereotypmi-medzi-odsudenymi-ako-faktormi-socialnej-pseudonivelizacie/diagnostikou-(vstupnymi-testami)-jednotlivych-modulov)

https://www.ojp.gov/ncjrs/virtual-library/abstracts/prison-education-and-training-europe-review-and-commentary-existing?utm_source=chatgpt.com

Dôvodová správa k multifaktoriálnemu resocializačnému a výchovnému vzdelávaciemu programu v probácii

Autori:

PhDr. Alena Gulánová, PhD.

Mgr. Pavol Kováč

PhDr. Oliver Lakošík

Editor:

PhDr. Oliver Lakošík

Rozsah: 8 strán

Rok: 2025

Vydanie: 1

www.sancanavrat.sk

Tento projekt je spolufinancovaný Európskou úniou v rámci Programu Slovensko, www.esf.gov.sk.